

Usamtidig tænkning og vitalismens historiske fortrængning

– En læsning af Anne Conways metafysik i et modalontologisk lys og hendes træk som tærskelfigur i filosofihistorien

---

skrevet af Viktor Retoft, KU · udgivet september 2021

Abstract

I denne artikel vil det vises, hvordan den britiske 1600-talsfilosof Anne Conway (1631-1679) og hendes radikale metafysik udgør en tærskelfigur i filosofihistorien og derved gør krav på en mere central plads i denne. Der vil blive anlagt to vinkler på Conways metafysik og situering i filosofihistorien: først gennem teologen Catherine Kellers vægtning af mangfoldighedsbegrebet i Conways filosofi og derved Conways tråde til Gilles Deleuzes tænkning og mere generelt procestænkning; og derefter i forlængelse af Giorgio Agambens filosofihistorisk-ontologiske tanker i *Brugen af kroppene*. Igennem denne prisme vil det vises, at Conway både står med et ben i modal ontologi og i hypostaseteoriens metafysik, og derfor er en art tærskelfigur i filosofihistorien. Dette vil lede til en samtale mellem Leibniz' og Conways tænkning, som afslutningsvis vil give anledning til yderligere refleksioner over Conways eftermæle, placering og potentiale både i filosofihistoriens historiografi og i vore samtids filosofiske landskab.

1. Indledning

I den italienske filosof Giorgio Agambens afsluttende bog i hans store Homo Sacer-projekt, *Brugen af kroppene*, vier han et af bogens vægtigste afsnit til 'modal ontologi', hvoraf størstedelen er en udlægning af G.W.F. Leibniz' metafysik (Agamben 2019, 171-264). Ikke uinteressant kommer kapitlet om Leibniz netop efter kapitlet "For en teori om hypotaser", hvori det hovedsageligt er neoplatonismens – især Plotins – hypostaseteori, som gennemgås (en slags organisering og hierarkisering af substanser – både verden og krop – i senantikken). Agamben sporer en bevægelse i filosofihistorien fra den sene neoplatonismes teori om hypotaser, og dennes

sammenkobling med kristendommens hierarkisering og opdeling af højere eller lavere substanser, til Leibniz' forsøg udi en ontologi, der kan kaldes 'modal' – altså en ontologi, der ikke opdeler, men i stedet opererer med forskellige 'modi' af væren. Imellem disse to afsnit kunne et afsnit om Anne Conway have foreligget, da hendes filosofi placerer sig midt mellem hypostaseteoriernes transcendent verden og modalontologiens immanente verden. Men som det desværre – og til stadighed ofte – er tilfældet, forbliver fordums kvindelige filosoffer filosofihistoriens "disappearing ink", som Eileen O'Neill betegner dem i sin ikoniske filosofihistoriske artikel af samme navn (O'Neill 1997). Conways filosofi er usamtidig: hendes tænkning er en blanding af neoplatonisme (som hun fik ind med hendes affilerede filosofiske skole, Cambridge platonisterne), kabbalah-mysticisme og en vitalistisk ontologisk tænkning, som foreskygger, hvad den sene Leibniz vil nå frem til: hele tænkningssammensætningen som et modsvar til Descartes' dualisme og Spinozas fatalisme, som var to af de store kritiske ståsteder i renæssancens filosofi. Den vitalistiske filosofi, med dens varianter af monisme, immanenstænkning, forbundethed, procesmetafysik og modal ontologi har været negligeret i filosofihistorien siden den tyske idealisme omlagde filosofihistoriens kurs, men oplever en genoplivning i det 21. århundrede. Både med receptionen af Deleuzes filosofi, men også i flere økologiske perspektiver hos bl.a. Bruno Latour og Jane Bennett.

I hans bog om Leibniz, *Folden. Leibniz og barokken*, videreudvikler og definerer Deleuze¹ begrebet om det barokke i traditionen fra Walter Benjamin, og samtidig udvikler han begrebet om 'folden' som grundlæggende for Leibniz' tænkning². Det er ikke tilfældigt at det er Deleuze, som skulle revitalisere Leibniz' arv i diskurser uden for den filosofihistoriske diskussion. Deleuze indså på dette tidspunkt i sin karriere – efter i næsten 40 år, hovedsageligt at have haft Nietzsche, Bergson, Kant og Spinoza som sine

---

¹ Denne artikel handler ikke om Deleuze, og derfor vil der ikke blive gået yderligere ind i Deleuzes tænkning, men han er en nødvendig samtalepartner og referencepunkt for Conway, da han også konstant nævnes i Kellers artikel om Conway.

² Se Deleuze 2016, og især del 1, pp 3-64 for udviklingen af begrebet om 'folden'.

filosofihistoriske ankre – at Leibniz’ metafysik ligeså vel var en af de største forgængere for hans procesfilosofiske projekt.

Det er velkendt, at Leibniz var en stor inspiration for Alfred North Whitehead, og derved en art forgænger for procesfilosofien, og både Whitehead og Leibniz havde stor indflydelse på Deleuzes variant af procesfilosofi. Som i Deleuzes procesmetafysik, opererer Conway med en konstant foranderlighed i verden – væren er dynamisk og ikke substantiel. Derved kan Anne Conway ses som en af procesfilosofiens ’første bevægere’. Conways verdensforfølelse lægger sig i en sådan grad op ad Deleuzes, at den amerikanske procesteolog Catherine Keller kalder hende for proto-deleuziansk (Keller 2010, 82). Når jeg læser Conway, bliver jeg forundret over hendes fravær i filosofihistorien, men samtidig også bekræftet i antagelsen om Leibniz som sin samtids altopslugende informations- og vidensmaskine, der lånte fra de bedste kilder i et forsøg på at skabe en metafysik til eftertiden. I denne artikel vil jeg tentativt fremskrive Conway som en for sin tid usamtidig filosof, men en for vores tid brugbar radikal filosofihistorisk figur, som udgør en tærskel mellem to måder at tænke på. Hun er både emblematiske for overgangen fra hypostaseteorien til den modale ontologi, men også en tænker, der i sin egen ret markerer det procesfilosofiske lag i filosofihistorien. Mit blik er derfor tvædt: på den ene side vil Anne Conways metafysiske tænkning præsenteres og sammenkædes med vores samtids vitalistiske procesfilosofi, og det faktum, at hendes tænkning bebuder det “21. århundredes tænker” - Deleuze - vil agere kompasnål for hvor radikal en figur, hun er i filosofihistorien. På den anden side, vil en undren over historiens vold, som har gjort at en skikkelse som Conway bliver glemt, problematiseres og blive sammenkoblet med filosofihistoriens fortrængning af vitalistisk tænkning. Denne dobbelte gestus gennem artiklen vil afslutningsvis lede til nogle bemærkninger om, hvorfor procesfilosofien, med Conway som en tidlig filosofihistorisk repræsentant, er vigtig i dag.

2. Conways samtid

Conway døde med sygdom og voldsomme migræneanfald det meste af sit voksne liv, og levede derfor et tilbagetrukkent liv, holdt åndeligt i live af brevkorrespondancer og intime møder med hendes få venner, bl.a. filosofen

Henry More, som var en del af *the Cambridge Platonists*, og mystikeren Franciscus Mercurius van Helmont. Hendes eneste værk var *Principles of the Most Ancient and Modern Philosophy* [forkortet: *Principles*], som angiveligt blev skrevet færdigt i 1677, kun to år inden hendes død. Efter hendes død cirkulerede det i de filosofiske og litterære kredse, hun havde floreret i. I 1690 blev det oversat til latin og udgivet i Amsterdam. Den originale engelske tekst er desværre tabt, og de to engelske oversættelser vi har i dag er derfor oversat tilbage til engelsk fra latin.

Som Lady Conway fik sværere og sværere ved at bevæge sig ud af sengen i kraft af hendes sygdom, forvandlede hendes soveværelse sig til en intellektuel salon, hvor mange og alsidige tænkere holdt hof. Disse filosofiske bekendtskaber og hendes mange korrespondancer optegner et billede af hendes inspirationer og filosofiske forankringspunkter. Fra Henry More og de andre *Cambridge Platonists* fik hun den neoplatoniske dimension, mens det var van Helmont, der introducerede hende til kabbalahmysticisme. Stifteren af kvækerbevægelsen, George Fox, fik hende omvendt til denne, og herfra kommer hendes radikale teologiske dimensioner³. Fra hendes korrespondance med Leibniz finder man den systematiske metafysik, men inspirationen var i den grad gensidig, og flere af Leibniz' mest radikale metafysiske ideer er nok inspirerede af Conway (og van Helmont), mest signifikant monade-begrebet – meget sekundærlitteratur er skrevet om dette emne, og filosofihistorikere er efterhånden enige om, at Conway foregriber store dele af Leibniz' filosofi, hvis ikke Leibniz var direkte inspireret af hendes tænkning⁴.

3. Conways metafysik

Ligesom Leibniz' eller Spinozas metafysik, kan alle elementerne i Conways metafysik siges at være indbyrdes forbundne og gensidigt afhængige. I det følgende vil Conways metafysik præsenteres igennem tre væsentlige punkter.

a) Substanser og Gudsbegreb

For Conway er der tre substanser: Gud, Jesus Kristus og Skaberværket. Gud er den første skaber, han har skabt den verden, menneskene bor i, og alle de skabninger, der bebor den. Derved er han "perfekt", mens Kristus er mediator

mellem Gud og Skaberværket. Gud *emanerer* i Kristus og derigennem emanerer Gud i alle verdens skabninger. Gud er uendelig og uforanderlig, mens alle skabninger er endelige og foranderlige og Kristus besidder begge egenskaber (Johnsen 2018, 96).

Dette betyder, at alle skabninger er af den samme substans: “... all things are one in virtue of their primary substance or essence and are like parts of the same body” (Conway 1996, 47). Af samme grund er krop og sjæl også samme substans, hvilket markerer et “opgør” med Descartes’ dualisme: sjæl og krop er for Conway lige besjælede, og forskellen på de to er kun af *modal* karakter (ibid., 40). Det er her Conways vitalisme skinner igennem, alle skabninger – selv ting, der umiddelbart virker døde og livløse – indeholder liv, og dette skyldes Guds vitale kraft. Conway spørger retorisk: “It is equally true that he did not make any dead thing, for how can a dead thing come from him who is infinite life and love?” (ibid., 45). Alle fænomener er altså besjælede, og det, der besjæler dem, er en form for små, vitale entiteter, som minder om Leibniz’ monader – et begreb Conway også anvender én gang⁴.

---

³ De biografiske fakta er hovedsageligt hentet fra Sarah Huttons filosofiske biografi *Anne Conway. A Woman Philosopher* (Hutton 2004).

⁴ Se bl.a.: Johnsen 2018: 102; Merchant 1979: 268; Duran 1989: 77; Hutton 2004: 233ff.

b) Små, vitale entiteter

I *Principles* står der: "... the smallest creatures which can be conceived have an infinite number of creatures within themselves so that the smallest particles of body or matter can be extended or divided in infinite ways into ever smaller and smaller parts ..." (ibid., 18) Så Conways små, vitale entiteter fungerer *ad infinitum*. Derudover er alle Conways monader intimt forbundne i et netværk, hvor de kan mediere med og gennem hinanden. Hendes små, vitale entiteter "knytter skaberværket emotionelt sammen"³, som Hege Dypedokk Johnsen beskriver det. Hos Conway selv står der:

[...] a consideration of the infinite divisibility of everything into always smaller parts is not an inane or useless theory, but of the very greatest use for understanding the causes and reasons of things and for understanding how all creatures from the highest to the lowest are inseparably united one to another by their subtler mediating parts, which come between them and which are emanations from one creature to another, through which they can act upon one another at the greatest distance. (ibid., 20)

Forbundenhed og mangfoldighed er nøgleord i Conways ontologiske verdenssyn. Ikke kun Gud emanerer i skabningerne, men som hun skriver i citatet, emanerer verdens mindste entiteter også i hinanden. Alle fænomener er derfor sammensatte skabninger. Man kan sige, at der i skaberværket råder en *flad ontologi*, da Guds substans emanerer i alle skabninger. Kun Gud og Kristus indfinder sig metafysisk hierarkisk over noget andet, mens alle fænomener under disse to substanser er lige, da de alle er sammensatte af den samme substans. Derved er alle fænomener både singulære, da de består af den samme substans, men også forskelligartede, da alle fænomener i større eller mindre grad består af små, vitale entiteter. Heri består også modaliteten i Conways metafysik: på trods af at alt består af samme substans, er forskellige ting stadig altid "stemt" i forskellige modi.

c) Universel kærlighed

Conway skriver i *Principles*: "In addition to this particular love, there is also a certain universal love in all creatures for each other" (ibid., 47). Det er den

---

³ Johnsen 2018: 98 (min oversættelse)

universelle kærlighed, som skaber denne emotionelle forbundenhed mellem alle skabninger, og udgør sammensathed i disse. Den universelle kærlighed er limen i Guds skaberværk, og nødvendigvis et resultat af, at alting er opbygget af små, vitale entiteter. Det er af samme grund, at alle skabninger har evnen til perception, bevægelse og interaktion, både igennem den universelle kærlighed, men også fordi, alt Gud har skabt besidder evnen til liv (ibid., 58). (Conway kan næsten siges at være en *urmoder* for nutidige objekt-orienterede ontologiske teorier som fx Jane Bennetts teori om *vibrant matter*).

Den universelle kærlighed er et resultat af en fælles, gensidig immanens pga. Guds emanation i – og derved iboende kraft i – alle skabninger. I forlængelse af Alfred North Whiteheads procesfilosofi, sporer Catherine Keller en forståelse af alle fænomeners gensidige immanens hos Conway: “It is the idea of the mutual immanence of creatures that Whitehead and Conway share” (Keller 2010, 94). Gensidig immanens og “intercreaturely emanation” (ibid.) resulterer, ifølge Keller, i en uendelig intimitet, eftersom alle fænomener har muligheden for at berøre hinanden på afstand (ibid., 88). Denne gensidige immanens er det “virtuelle plan” i Conways tænkning, det er potentialet, der gør aktualitet muligt.

Procesteologien, som Keller er rundet af, betoner Guds skabende kraft, ligesom procesfilosofien betoner altings skabende, vitale kraft og derved verdens dynamiske karakter. Derved synes Conways filosofi som skabt til en reception i procesteologien, men lige såvel i procesfilosofien ifølge Keller: Conways vitalistiske fremlægning af koncepter som liv, Gud (som evig skaber), forbundethed, emanation, immanens, mangfoldig sammensathed osv. medfører nødvendigvis en læsning og anvendelse fra et procesmetafysisk ståsted.

4. Selvets mangfoldighed

I Kellers artikel betones Conways forståelse af selvet, og hvordan denne både er mangfoldig og singular samtidig. Derfor kalder Keller denne, med en neologisme, for *plurisingularity*. I Conways tænkning sporer Keller en forståelse af et ikke-substantielt selv. Keller skriver i et conwaysk credo: “That

I function identifiably as 'myself' during most of my waking moments and many of my dreaming ones is all the more impressive, given the multiplicity of 'spirits' [...] comprising this figure of 'me.'" (Keller 2010., 88) I *Principles* står der:

Consequently, every creature which has any life, sense, or motion must be multiple or numerous; indeed, from the perspective of every created intellect, it must be numerous without number or infinite. But if someone says, it is necessary that a central or ruling spirit be a single atom, for why else is it called a central or principal spirit having dominion over all the rest, I answer, no. For this central, ruling, or principal spirit is multiple ... (Conway 1996, 55)

I dette tekststykke udlægger Conway sin mangfoldige forståelse af selv et tydeligt. Kellers udlægning af Conway bliver dermed ikke bare en nutidig modulation af hendes tænkning, men reelt sporbar i *Principles*. Dog anvender Conway ikke ordene 'selv' eller 'mig-selv' direkte (begge er nyere begreber, som først rigtigt kom ind i teoretiske diskurser med psykoanalysens indtog omkring århundredeskiftet).

Hos Conway vægtes denne *plurisingularity* ikke negativt, i stedet er den et vilkår, hun omfavner. Denne omfavnelser kan ses i hendes "must be multiple" i ovenstående citat: Conway ønsker ikke at reparere selvets indre splittelse eller mangfoldighed. Tværtimod. Det pluralistiske sind er et naturligt grundvilkår for mennesket. Denne tankegang var radikal i hendes samtid, pga. den cartesianske diskurs' uomgængelighed i den filosofiske verden, som Keller formulerer det: "Conway offers a more manifold rationality than Bacon or Descartes could have ever tolerated" (Keller 2010, 86).

Det kan siges, at dette mangfoldige selv faktisk er hvad der skaber selvets singularitet: "The very pressure of the multiple [...] demands my tenacious singularity: 'Here I am.'" (ibid., 88) Hver singularitet er sammensat og påvirket af udefrakommende faktorer, som gør at man nødvendigvis bliver til den man er: "Her er jeg!"

Conway synes at være en smeltedigel for det 21. århundredes procestænkning og Agambens idé om modal ontologi.

5. Modal ontologi

Det er i denne samhörige mangfoldighed mellem skaberværkets mindre, vitale entiteter sammensat med et neoplatonisk Gudsbegreb, at Conways ontologi bliver radikal. Hun viser sammenhængen mellem hypostasetænkning og modal ontologi, transcendent metafysik og immanent metafysik. Det er denne sammenhæng, Agamben også sporer i *Brugen af kroppene* (Agamben 2019, 220). Hypostasetænkningen udviklede sig i neoplatonismen med især Plotin og Boethius, og det er her, Agamben ser det genealogiske udspring for den senere modale ontologi, som denne tager sig ud hos Leibniz, men også hos Conway. Dette ledte videre til det 20. århundredes diskussioner af, hvad der, hos Martin Heidegger, blev døbt *den ontologiske differens* (Agamben 2019, 246f). Som Agamben beskriver det, ser man i den modale ontologis syn på væren, som blot forskellige måder eller former at være på, sedimenter af hypostaseontologiens hierarkisering af væren (ibid., 214-220) – hos Plotin - inddelingen i Det Ene, Intellectet og Sjælen - og hos Conway - førmtalte Gud, Kristus og Skaberværket. Den ontologiske differens hos Conway kan altså placeres mellem sjæl og legeme, men, som hun selv skriver: “the distinction between spirit and body is only modal and incremental, not essential and substantial” (Conway 1996., 40). Hendes differensbegreb indebærer kun en forskel i modi, ikke i substans. Ifl. Agamben beskriver en modus heller “ikke ’hvad’, men ’hvordan’ væren er” (Agamben 2019, 248). I Conways kontekst betyder dette, at alle skabningers væren graduerer. De er altid mere eller mindre noget, fx mere eller mindre krop eller sjæl, eller mere eller mindre lyse eller mørke (Conway 1996, 38). Der står i *Principles*: “... there is an infinity of creatures, each of which contains an infinity in itself, and so on to infinity” (ibid., 17), hvilket betyder for Conway, at skabninger er uendeligt rige på potentialitet, men ikke i aktualitet (ibid., 33): Det er graden af aktualitet, der bestemmer, hvordan din væren er – fugl, fisk, menneske, Kristus eller Gud. Conway skriver: “In fact daily experience teaches us that various species change into each other: earth changes into water, water into air, air into fire or ether and, vice versa, fire into air, air into water, etc., and these are nevertheless distinct species.” (ibid.,

34) Når hun skriver at disse jordiske fænomener, som kan blive til noget andet, stadig tilhører deres respektive arter, så betyder det blot at ethvert fænomen indeholder potentialet til at være alle andre fænomener. Gud er skaber af alt, og hans skaberkraft eksisterer derved immanent i alle skabninger. Der er også heri det procesfilosofiske spor i hendes tænkning består. Væren er i en konstant skabelsesproces, og derved indeholder alting mulighed for at blive noget andet end det, det umiddelbart er.

Især ved dette aspekt af hendes metafysik kan det ses, hvordan Conway markerer et filosofisk paradigmeskift fra hypostasetænkningen til modal ontologi. Hun markerer selve skiftet, ikke paradigmet i sig selv. Hun er en tærskelfigur, og er derved emblematiske for bevægelsen fra én tænkning til en anden, mellemrummet mellem to store filosofiske strømninger. Lidt spekulativt kan det siges, at hun selv agerer 'modus' mellem de to på hinanden følgende filosofiske paradigmer. Hun kan siges, med Agambens ord, at være *qua*'et i *ens qua ens* [væren som at være], for som han skriver: "Modus' egentlige sted er i dette 'som'" (Agamben 2019., 259). Conway kan ses som et filosofihistoriens 'hvordan' eller 'som', et *filosofihistoriens adverbium*.

6. Immanensens filosofihistorie

Det er småt med tekster om Deleuze i Agambens forfatterskab på trods af deres sammenfiltrede filosofiske slægtskab, men essayet *Absolute Immanence*, som Agamben skrev i 1996, er en art nekrolog over Deleuze, som døde i 1995, og en læsning af Deleuzes sidste publicerede tekst *Immanensen: et liv....* I Agambens essay leder tanker over Deleuze til mere generelle tanker over selve filosofihistoriens genealogi. I en sporing af begrebet "liv", som var så vigtigt for både den sene Deleuze og Foucault, opstiller Agamben et diagram (se figur1), der viser to linjer i filosofihistorien: en transcendens- og en immanenstænkning, kun med ét skæringspunkt, nemlig Heidegger. Transcendenstænkningen går fra Kant til Husserl, over Heidegger til Derrida og Levinas, mens immanenstænkningen går fra Spinoza over Nietzsche til Heidegger, Foucault og Deleuze (Agamben 1999., 239). Leibniz var endnu ikke en prominent figur i Agambens tænkning på dette tidspunkt, så måske det kan forklare hans udeblivelse i denne genealogiske optegnelse, men hvis

Agamben i lyset af hans tanker over Leibniz i *Brugen af kroppene* skulle placere ham i dette diagram, ville han nok blive placeret i immanenstænkningens linje.

Og nu melder spørgsmålet sig: hvor hører Conway hjemme i dette diagram? Hun må figurere et sted svævende ovenover transcendenten og immanensen, da hun både arbejder med et transcendent hierarki mellem Gud, Kristus og skaberværk, men også et immanensplan i skaberværkets flade ontologi. Derved kan det tentativt siges, at hun næsten former et sammenkoblende spor fra den sene antik og middelalderens hierarkiske transcendentstænkning i form af 'hypotaser' og Leibniz' og Spinozas første udformninger af en radikal immanenstænkning, og derved – måske – en tidlig ansats til det 20. og 21. århundredes vitalistiske procestænkning.

7. Mangefolden hos Conway og Leibniz

Conway og Deleuze anvendes side om side hos Catherine Keller. Dette er ikke blot et tilfældigt sammentræf, men to tænkere bundet sammen af deres tilhørsforhold til Leibniz. Som meget sekundærlitteratur om Conway påpeger, var Leibniz en stor beundrer af hendes tænkning, og måske endda direkte inspireret af den (Hutton 2004., 233ff).⁴ Han skrev endda selv i et brev: "My philosophical views approach somewhat closely those of the late Countess Conway" (ibid., 233). Hos både Leibniz og Conway er 'mangfoldighed' eller 'mangefolden'⁵ et nøglebegreb i forståelsen af deres metafysik. I begge begrebsvarianter ses ordet 'fold', og i Deleuzes bog om Leibniz er 'folden' også et nøglebegreb i hans læsning af Leibniz og hans barokke samtid. Folden er en "operation", som litterat og oversætter Peter Borum skriver i efterordet til den danske udgave af *Folden. Leibniz og barokken*, der muliggør en sammensætning af fænomener, der ellers normalt er modsatrettede (Borum 2016, 234). Måske det er den samme operation, der

---

⁴ Se også Merchant (1979), Schroeder (2007) og Mercer (2012a & 2012b) for mere om Conway-inspirationen hos Leibniz.

⁵ I de forskellige engelske versioner af Conway anvendes henholdsvis *multiplicity* og *manifold*. I *multiplicity* ses 'fold' også, da det kommer af det latinske *multiplico*, mangfoldiggør; det franske *pli* betyder fold, det latinske *plico* betyder 'folder'.

kan ses i sjælens foldninger hos Conway, selvets sammensatte mangfoldighed, som Keller gjorde opmærksom på.

Som det tidligere er blevet nævnt, kan Conways ontologi på sin vis læses som en flad ontologi. På den måde er hun, som allerede nævnt, en slags forgænger for Deleuze, og især en nutidig tænker som Bruno Latour. Hvor kæden dog hopper af, er ved hendes hierarkiske substanslære. En transcendent Gud hører ikke hjemme i en flad ontologi – og dog? Conway opererer både med et immanensplan og et transcendensplan. Hvis man fjernede hendes Gud, ville kun immanensplanet stå tilbage. Som nævnt finder en gensidig immanens sted imellem fænomener, en immanent kraft som alle fænomener har fået fra Guds skaberkraft. Denne immanente kraft er måske altings ukendte faktor? Dette ses særligt i hendes radikale afvisning af Descartes' dualisme. I stedet argumenterer hun for et modalt forhold mellem krop og sjæl. De to er sammenknyttede i en zone af uskelnelighed, ligesom hendes andre begrebspar også er det - fx aktiv/passiv og lys/mørk (Conway 1996., 38ff). Conway skriver om denne sammenblanding:

This captivity of spirits in certain hard bodies, and their liberation when the bodies become soft, offers a clear argument that spirit and body are of one original nature and substance, and that body is nothing but a fixed and condensed spirit, and spirit nothing but volatile body or body made subtle. (ibid., 61)

Vi er alle fuldkommen forskellige, og alligevel alle ens. Det er også her, man ser den største forskel mellem hendes og Leibniz' filosofi: Conways monader er gennemtrængelige, Leibniz' monader "har ingen vinduer" (Leibniz 1991, 210). Hos Leibniz forbliver monaderne ubekendte, uoplyste, hvor der hos Conway er potentiale for gennemlysning. Hendes monader kan siges at være åbne, hvorfor krop og sjæl, som det står i citatet ovenfor, også kan gennemstrømme hinanden.

8. Afrundende overvejelser

Måske man lægger Conway ord i munden ved at skrive hende ind i en procesfilosofisk tradition, og se hende som et bindeled mellem hypostaseteori

og modal ontologi, men på den anden side er det en måde at revitalisere hendes tænkning på. Ved at læse hende således, og derved indskrive hende i en længere metafysisk tradition, domineret af mandlige tænkere, ændrer man også filosofihistoriens diskurs. "De store tænkeres" massive skygger over Conways spinkle øuvre kan ses som den vitalistiske filosofis og proces-tænkningens forglemmelse. Selvsamme forglemmelse, der også systematisk har ekskluderet kvinder fra filosofihistorien, og først for et halvt århundrede siden igen så småt begyndte at (gen)indskrive sig i filosofihistoriske diskurser. En ting er dog filosofihistorien, noget andet er reel anvendelse i filosofiske diskussioner. At *Principles* udkom posthumt, og Conway af den grund aldrig selv har kunnet kommentere på det, og hun aldrig skrev andre filosofiske værker (udover hendes brevvekslinger), gør at det står åbent tilbage til fortolkning. Derfor desto nemmere at inddrage hende i en samtidig procesfilosofisk eller -teologisk diskussion. Vi har de ord, der står i hendes værk (dog i forskellige changerende oversættelser), Leibniz' få bemærkninger om hende og nogle korrespondancer. Vi har ingen større reception. Vitalistisk, modalontologisk immanenstænkning har genindskrevet sig i filosofien – både historisk og nutidigt. Conways tænkning fremstår i dag både radikal i sin samtid, men også i forhold til eftertidens tænkning. Hun er et skævt bidrag til filosofihistorien, som netop kan ruske en smule op i denne, og gøre den en tand mindre statisk i form af hendes bævrede ståsted på tærsklen mellem to filosofiske paradigmer. Måske er hun den type figur, som levendegør og igangsætter filosofihistorien på ny.

Man kan runde af med værkets titel, *Principles of the Most Ancient and Modern Philosophy*. Det er et værk til eftertiden. Et værk med en plastisk udspændthed mellem den tidligste filosofi og "den moderne" filosofi - og derved også fremtidens filosofi? Ordet 'moderne' får for hver generation ny betydning. Hendes værk er åbent og indbyder til fortolkning. Mod slutningen af Agambens udredning om modal ontologi i *Brugen af kroppene*, beskriver han modus' særlige tidslighed:

Vi vil da kunne sige, at den tidsmæssige form ved modus hverken er fortiden eller nutiden og endnu mindre fremtiden: Den er det *moderne*, men på betingelse af at

kunne tilbagegive dette miskrediterede ord dets etymologiske betydning af *modo* og *modus*. [...] Det moderne er med andre ord inderligt historisk og arkaisk, fordi det har behov for det antikke for at kunne påkalde sig det og imødegå det samtidigt. På lignende måde er *modus'* tidslighed ikke det aktuelle: I den nutidige eksistens og i det aktuelle udgør den en forskydning, der forhindrer dem i at være sammenfaldende med sig selv, dvs. den operative tid, hvori værens strøm pulserer og stopper op, tager sig sammen og genoptager, og på denne måde modulerer den sig i en rytme. (Agamben 2019, 260f)

Bemærk: 1) Hvordan Agamben væver det modale og moderne ind i hinanden, hvilket får én til at overveje om Conway havde samme etymologiske intention med valget af ordet "modern" i sin titel: 2) Forståelsen af, at det er nødvendigt for det moderne at være "inderligt historisk og arkaisk" for at kunne være samtidigt, og hvordan denne kan legitimere en reel moderne og samtidig brug af Conways filosofi i både filosofiske, teologiske, feministiske og historiske kontekster: 3) Måden hvorpå Agamben beskriver "værens strøm", der bevæger sig pulserende og bliver rytmisk, og hvordan denne beskrivelse af væren leder tankerne hen på Guds emanation, som Conway beskriver i *Principles*: "God is [...] the infinite fountain and ocean of goodness, charity and bounty. [...] For will not that ocean overflow in its perpetual emanation and continual flux for the production of creatures?" (Conway 1996., 13). Selvom Gud i dag måske er forsvundet, død eller bortebleven, er hans strømmen her stadig; den selv samme evindelige bevægelse, der bliver ved med at bevæge jorden, menneskene og kosmos.

***

9. Postscriptum om forbundenhed, brevveksling og internettet

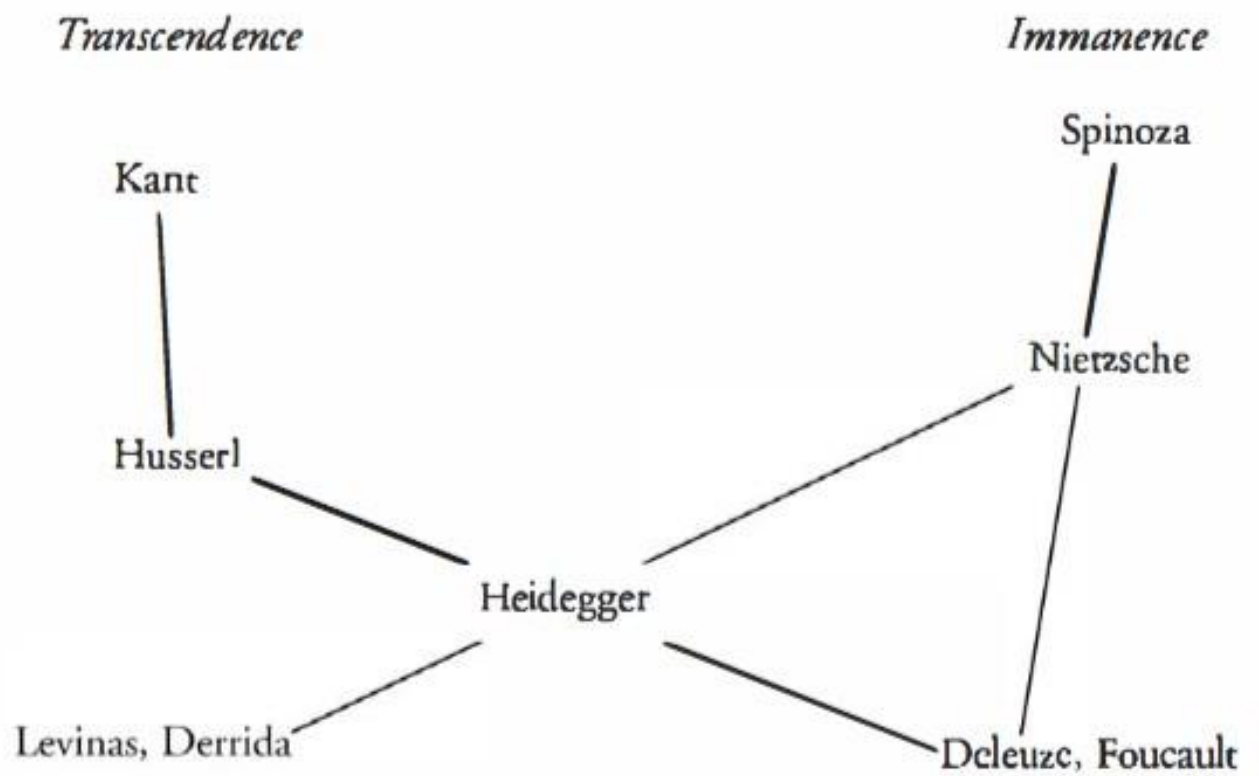
Det er ofte blevet nævnt om den sene renæssances og tidlige oplysningstids filosofis pludselige vending mod forbundenhed, mangfoldighed og immanens, at denne retning måske kom af brevvekslingens markante delagtighed i samtidens vidensdeling. Man ved at både Descartes og Leibniz var i korrespondance med utallige gejstlige og adelige intellektuelle i hele Europa, og det samme gjaldt mange adelige kvinder i samtiden, heriblandt Anne Conway. Det var sådan at nogle af de første kvindelige tænkere fik deres

egen stemme i filosofien. En spekulativ tese kunne være at brevkorrespondancen fik flere af disse tænkere til radikalt at gentænke metafysikkens problematikker, og dette kan man spore både i Spinozas panteisme og Leibniz' monadologi, og især i Conways metafysik med tænkningen af mangfoldighed og forbundenhed i form af den universelle kærlighed mellem skaberværkets små, vitale entiteter.

Især hjulpet på vej af den deleuzianisme, som gennemsliver mange nutidige filosofiske diskurser, kan man i dag se en lignende tilbagevending til en forbundenhedstænkning. Dette jo især som et forsøg på at imødegå både internettets paradoksale natur og den økologiske krise, som mennesket står overfor i dag - en tænkning der spirer frem mange steder i dag og hos mange, forskelligartede tænkere, bl.a. hos Bruno Latour, i den biopolitiske dispositivtænkning, i iranske Reza Negarastanis oliekonspirationer, samt i Alexander Galloways tænkning af internetprotokoller som nyt ontologisk-politisk *nomos*, samt i mange forskellige afarter af økologisk og posthuman tænkning.

Nye kommunikationsformer fordrer nye måder at tænke på, og man vil sikkert kunne spore udslag i metafysikkens historie på forskellige tidspunkter, hvor nye kommunikationsformer blev fremherskende. Hvad man dog kan se aftegne sig for første gang i 1600-tallets brevudvekslinger er denne flydende, næsten intersubjektive kommunikationsform og informationsdeling, som i dag har nået sit bristepunkt i form af internettets *overload* af kommunikation og information.

Figur1:

Litteraturliste

- Agamben, Giorgio. 1999 [1996]. "Absolute Immanence" i *Potentialities* (red. & overs. D. Heller-Roazen). Californien: Stanford University Press.
- Agamben, Giorgio. 2019 [2014]. *Brugen af kroppene* (overs. Juhl, C.). København: Forlaget THP
- Borum, Peter. 2016. "Efterskrift" i *Folden. Leibniz og Barokken*. København: Billedkunstskolernes forlag.
- Conway, Anne. 1996 [1690]. *The Principles of the Most Ancient and Modern Philosophy* (red. Allison P. Coudert and Taylor Corse). Cambridge: Cambridge University Press.
- Deleuze, Gilles. 2016 [1988] *Folden. Leibniz og Barokken* (overs. Borum, P.). København: Billedkunstskolernes Forlag.
- Duran, Jane. 1989. "Anne Viscountess Conway: A Seventeenth Century Rationalist" i *Hypatia*, vol. 4, nr. 1, "The History of Women in Philosophy" (1989), pp 64-79
- Hutton, Sarah. 2004. *Anne Conway. A Woman Philosopher*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnsen, Hege Dypedokk. 2018. "Anne Conway og materiens åndsliv" i *Norsk filosofisk tidsskrift*, 53, 2-3: 92-104
- Keller, Catherine. 2010 "Be a Multiplicity: Ancestral Anticipations" i *Polydoxy. Theology of Multiplicity and Relation* (red. C. Keller & L. Schneider). London: Routledge.
- Leibniz, G.W.F. 1991 [1714]. *Monadologien* i *De store tænkere: Leibniz* (overs. Mogens Pahuus, red. J. Hartnack & J. Sløk). København: Munksgaard.
- Mercer, Cristia. 2012. "Knowledge and Suffering In Early Modern Philosophy: Leibniz and Anne Conway" i *Emotional Minds* (red. S. Ebbersmeyer). Berlin: De Gruyter.
- Mercer, Cristia. 2012. "Platonism in Early Modern Natural Philosophy: The Case of Leibniz and Conway" i *Neoplatonism and the Philosophy of Nature* (Oxford Scholarship Online, 2012, red. J. Wilberding & C. Horn)

- Merchant, Carolyn. 1979. "The Vitalism of Anne Conway: Its Impact on Leibniz's Concept of the Monad" i *Journal of the History of Philosophy* Vol. 17. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Schroeder, Steven. 2007. "Anne Conway's Place: A Map of Leibniz" i *The Pluralist*, 2 (3): 77-99.